

Asia: VN/35688/2024

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lapsiin liittyvien rikosepäilyjen selvittämisessä avustavista sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköistä

Lausunnonantajan lausunto

Lain nimike

Ei lausuttavaa.

1 § Soveltamisala

Ehdotetun lain soveltamisala olisi laajempi kuin kumottavan lain: ehdotettua lakia esimerkiksi sovellettaisiin myös muihin rikoksiin kuin seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksiin ja yksiköiden tehtävät laajenisivat tietyiltä osin koskemaan myös lapsia, joita epäillään rikoksesta tai joita on tarpeen kuulla rikoksen todistajana. Lain soveltamisalan laajentaminen on myönteinen uudistus, joka mahdollistaa yksiköiden tarjoaman erikoisosaamisen laajemman hyödyntämisen ja haavoittuvassa asemassa olevien lasten tukemisen.

2 § Yksikön tehtävät

Lakiesitykseen on kirjattu yksikön tehtäviksi muun muassa seuraavaa: poliisin avustaminen lapsen kuulemisessa tai sen suunnittelemisessa; yhteenvedon laatiminen lasta koskevista tiedoista; osallistuminen moniammatilliseen asiantuntijaryhmään, jonka tehtävänä on arvioida lapsen edun toteutumista; ensivaiheen psykososiaalisen tuen antaminen lapselle ja hänen huoltajilleen; sekä koulutuksen ja neuvonnan tarjoaminen muille lasten kanssa työskenteleville.

Yksikön tehtävät vastaavat osittain nykyisiä tehtäviä ja kaikki yksikölle listatut tehtävät ovat kannatettavia. Yksikölle ehdotettujen uusien tehtävien toteuttamiseksi on kuitenkin huolehdittava yksiköiden riittävästä resursoinnista huomioiden etenkin sen, että yksikön ehdotetaan jatkossa kuulevan lapsia myös muissa kuin seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksissa. Mikäli toimintaa ei resursoida riittävästi, on riskinä, että yksiköihin muodostuu erittäin pitkät jonot, joka puolestaan hidastaa rikostutkintaa ja oikeusprosesseja.

Myönteistä on, että yksiköiden jo nyt jossain määrin toteuttama ensivaiheen psykososiaalisen tuen antaminen lapselle ja hänen huoltajilleen on erikseen kirjattu lakiesitykseen yhtenä yksikön tehtävistä. Ensivaiheen psykososiaalinen tuki on ensiarvoisen tärkeää tilanteissa, joissa lapsen epäillään joutuneen seksuaali- tai väkivaltarikoksen uhriksi. Myös koulutuksen ja neuvonnan tarjoaminen muille ammattilaisille on tehtävä, jota yksiköt ovat jo nyt osittain toteuttaneet, joten sen kirjaaminen lakiin on myönteinen uudistus.

Yksiköiden tehtäväksi esitetään yhteenvedon laatimista lasta koskevista tiedoista poliisia varten. Yksiköiden laatimia yhteenvetoja koskevassa menettelyssä voidaan tunnistaa tiettyjä riskejä. Esityksen mukaan lapsen tilanteesta laadittava yhteenveto perustuisi yksinomaan kirjalliseen materiaaliin, jolloin yhteenvedon laatisi työntekijä, joka ei ole tavannut lasta tai hänen perhettään. Yhteenvedon laatijalla ei siis olisi suoraa tietoa lapsen perheestä tai kasvuympäristöstä, vaan arviointi perustuu muiden ammattilaisten tekemiin havaintoihin ja tulkintoihin. Tällainen menettely lisää väärinymmärrysten ja virhetulkintojen riskiä erityisesti silloin, jos alkuperäiset asiakaskirjaukset tehneet työntekijät tai lapsen perhetilanteen tuntevat henkilöt eivät pääse tarkistamaan yhteenvetoa tai osallistumaan sen valmisteluun.

Lisäksi on olemassa vaara, että ulkopuolinen arvioija ei saa riittävän kattavaa ja todenmukaista kuvaa lapsen olosuhteista, mikäli yhteenveto laaditaan ilman henkilökohtaista tapaamista lapsen tai hänen perheensä kanssa. Mikäli myöskään lapsen asioista vastaavaa sosiaalityöntekijää tai muita lapsen ja perheen kanssa työskenteleviä ammattilaisia ei kuulla yhteenvedon laatimisessa, kokonaiskuva voi jäädä puutteelliseksi tai jopa virheelliseksi. Yhteenvetoa laatiessa olisi siis suositeltavaa kuulla lapsen asioista vastaavaa sosiaalityöntekijää tai muuta omatyöntekijää, mikäli se on tilanteessa mahdollista.

Ehdotetun lain tavoitteena on lapsen edun turvaaminen esimerkiksi moniammatillista yhteistyötä vahvistamalla. Barnahus-hankkeessa on kehitetty viranomaisten välistä yhteistyötä, ja tästä on saatu myönteisiä kokemuksia. Vantaan ja Keravan hyvinvointialueella hankkeessa panostettiin erityisesti poliisin ja hyvinvointialueen yhteistyöhön ja luotiin toimintamalli, jossa hyvinvointialueen työntekijä osallistuu tiiviisti poliisin työskentelyyn erityisesti esitutkintavaiheessa. Eräs keskeinen kehittämiskohde on ollut tilanteet, joissa poliisi tarvitsee sosiaalihuollon ja lastensuojelun tietoja sekä apua lapseen kohdistuvan väkivaltarikosepäilyn selvittämisessä.

Hyvinvointialueelle sijoitettu Barnahus-koordinaattori vastaa toimivien viranomaisyhteistyökäytäntöjen kehittämisestä painottaen erityisesti sosiaalihuollon ja poliisin välistä yhteistyötä. Koordinaattori osallistuu tutkinnan esikäsittelyyn tarjoamalla poliisille sosiaalihuollon asiantuntemusta ja tietoja. Kehitetty työmalli on vahvistanut sosiaalitoimen, lastensuojelun ja poliisin välistä yhteistoimintaa, edistäen näin lapsen etua.

Lakimuutoksen myötä on kuitenkin riski, että lapsirikostutkinnan ja hyvinvointialueen sosiaalihuollon - erityisesti lastensuojelun - välinen yhteistyö heikkenee, mikäli lievempiin lapsiin kohdistuviin rikoksiin liittyvä taustaselvitys siirtyy esitettyihin yksiköihin. Nykyisessä mallissa, jota on kehitetty myös Vantaan ja Keravan hyvinvointialueella, on tehostettu lasten ohjaamista oikeiden palveluiden

pariin erityisesti silloin, kun rikosprosessi ei ole lapsen edun mukainen ja perhe tarvitsee muuta tukea. Esimerkkeinä lieviä rikoksista voidaan mainita niin sanottuun kuritusväkivaltaan liittyvät tapaukset, joissa vanhempi hyötyy ensisijaisesti kasvatuksellisesta tuesta.

Edellä mainittujen seikkojen lisäksi lakiesityksessä jää epäselväksi, miten yksiköiden toiminta ja niissä kuvattu toimintamalli toimisi kiireellisissä tilanteissa. Tilanteet, jotka vaativat lastensuojelullisia toimenpiteitä, korostavat edelleen tarvetta toimivalle yhteistyölle. Ehdotetun lakimuutoksen katsotaan vahvistavan poliisin ja yksiköiden välistä yhteistyötä, mutta samalla se saattaisi heikentää poliisin ja hyvinvointialueiden sosiaalitoimen välistä yhteistoimintaa erityisesti kiireellisissä tilanteissa.

Lakiesityksessä yksiköiden toimintakenttää laajennettaisiin siten, että yksiköt selvittäisivät tuomioistuimen pyynnöstä lapsen näkemyksen erityisen vaativissa huoltoriidoissa. Esitys on kannatettava, sillä yksiköissä on lapsen näkemyksen objektiiviseen selvittämiseen tarvittavaa erityisosaamista, ja ne ovat asemaltaan riittävän ulkopuolisia verrattuna hyvinvointialueiden sosiaalihuoltoon, jonka huoltajat saattavat joskus kokea puolueellisena toimijana. Esityksessä jää kuitenkin epäselväksi, miten määritellään erityisen vaativa huoltoriita ja ketkä lapset tosiasiasa ohjautuisivat yksiköiden asiakkaiksi edellä mainituissa tilanteissa. Asiakkaaksi ottamisen kriteerit tulisi määritellä tuomioistuimille selkeästi, sillä riskinä on pyyntöjen suuri määrä ja yksikön toiminnan ruuhkautuminen. Mikäli lapsen kuulemisen kanssa tehdään samanaikaisesti olosuhdeselvitystä hyvinvointialueen toimesta, on tietojen vaihto ja yhteistyö tärkeää. Mikäli lapsella on myös lastensuojelun tai muu sosiaalihuollon asiakkuus, on tärkeää, että lapsen asiassa tehdään moniammatillista yhteistyötä.

3 § Moniammatillinen asiantuntijaryhmä

Lakiesityksessä käytetty termi moniammatillinen asiantuntijatyöryhmä voi aiheuttaa sekaannusta lastensuojelulain 14 §:n mukaisen asiantuntijaryhmän kanssa. On tärkeää, että nimikkeet eriytetään selkeästi, jotta ammattilaiset ja asiakkaat ymmärtävät ryhmien erilaiset roolit ja vastuut oikein. Sinällään ehdotusta moniammatillisesta asiantuntijaryhmästä voidaan pitää kannatettavana.

4 § Oikeus saada ja antaa tietoja

Ei lausuttavaa

5 § Yksikön henkilöstöä sekä toimitiloja ja toimintavälineitä koskevat vaatimukset

Ei lausuttavaa

6 § Työnohjaus

Ei lausuttavaa

7 § Järjestämisvastuu

Lakiesityksessä esitetään yksiköiden toiminnan järjestämisvastuuta hyvinvointialueille ja HUS-yhtymälle. Esitys on kannatettava.

8 § Sopimus ja kustannusten korvaaminen

Lakiesityksessä esitetään yksiköiden toiminnan kustannusten korvaamista valtion varoista. Esitys on kannatettava.

9 § Korvauksen maksaminen

Ei lausuttavaa

10 § Ohjaus, koulutus ja yhteistyö

Ei lausuttavaa

11 § Voimaantulo

Ei lausuttavaa

Esityksen vaikutusarviot

Lakiesitys on kokonaisuutena huomioiden kannatettava ja sillä voidaan arvioida olevan myönteisiä vaikutuksia lapseen kohdistuvien rikosten lapsilähtöiseen tutkintaan, rikosprosessiin ja lapsen etuun. Yksiköiden toiminnassa tulee huomioida riittävästi toiminnan resursointi ja palvelujen saatavuuden turvaaminen, jotta yksiköt eivät ruuhkaudu. Toiminnassa tulee kiinnittää huomioita moniammatillisen yhteistyön sujuvuuteen ja tiedonvaihtoon. Kokonaisuutena arvioiden lakiesitys vahvistaa lapsen oikeuksien toteutumista ja edistää lapsilähtöistä rikos- ja oikeusprosessia ns. Barnahus-mallin mukaisesti.

Mahdolliset muut kommentitne esitysluonnoksesta

Ei lausuttavaa

Salosyrjä Henna

Vantaan ja Keravan hyvinvointialue - Lasten, nuorten ja perheiden palvelujen toimiala